

Περιήγηση

Απέχει μόλις 100 χιλιόμετρα από την πρωτεύουσα της Ελλάδας και βρίσκεται δίπλα στην Εθνική Οδό και στην πασίγνωστη λίμνη Υλίκη. Το Ακράϊφνιο, ωστόσο, παρά τη γραφικότητα του τοπίου, την ιστορικότητα της περιοχής αλλά και την σημαντικότητα των αρχαίων και βυζαντινών μνημείων, δεν συγκαταλέγεται στους προορισμούς που επιλέγει η πλειονότητα των τουριστών.

Μοιάζει με προέκταση του βράχου, είναι, ωστόσο, τμήμα τοιχοποιίας του ερειπωμένου ναΐσκου του Αϊ-Βλάση, του 14ου αιώνα.

Ακραίφνιο

Η γοητεία του άγνωστου

ΚΕΙΜΕΝΟ: Θεόφιλος Μπασγιουράκης
ΦΩΤΟΓΡΑΦΙΕΣ: Άννα Καλαϊτζή

Ανακαλύπτοντας το Ακραιφνιο

Οι καμπίσιοι τόποι - οι πεδινί δι-
λαδί- δεν έχουν συνήθως την αί-
γλη των ορεινών. Εύκολα προσβάσιμοι,
όπως είναι θεωρούνται οικείοι και - κατά
κάποιον τρόπο - δεδομένοι σε πρώτη ζή-
τηση. Περνάμε, λοιπόν, και ξαναπερνάμε
από μπροστά τους, βλέπουμε - χωρίς να
παρατηρούμε - τις ενημερωτικές πινακί-
δες για τον τόπο και ... απλά συνεχίζουμε
για τον βασικό μας προορισμό.

Δεκαετίες κι εμείς οι ίδιοι κινούμαστε
στην Εθνική Οδό Θεσσαλονίκης Αθηνών
φουριόζοι πάντα για προορισμούς αλαρ-
γινούς σε Πελοπόννησο και νησιά. Μας
γένεφουν διαδοχικά, έξω από τα παράθυ-
ρα του αυτοκινήτου μας, η *Αταλάντη*, ο
Θεολόγος, η *Μαλεσίνα* και το *Μαρτίνο*, η
Λάρυμνα, το *Ακραιφνιο*, η αθέατη ενδοχώ-
ρα της *Υλικής* και *Παραλίμνης*.

-Θα πάμε ποτέ σ' αυτούς τους τόπους; με
ρωτάει η Άννα.

- Εάν κάποτε δεν βιαζόμαστε, θα πάμε.

- Και πότε δεν βιαζόμαστε εμείς;

Λίγο καιρό πριν, δύο καλοί φίλοι και συ-
νεργάτες μās μίλησαν για τη Βοιωτία.
Ο πρώτος ήταν ο **Κυριάκος Παπαγε-
ωργίου**, πού περιπλανήθηκε στις κακο-
τράχαλα λες ασβεστολιθικές πέτρες της
Ακρόπολης του Γλα ⁽¹⁾. Ο δεύτερος ήταν
ο **Κώστας Ζαρόκωστας**, που γοπεύτη-
κε από κάποια - άγνωστα στο ευρύ κοι-
νό - μνημεία αρχαία και βυζαντινά στην
περιοχή του Ακραιφνίου. Που, τούτη τη
φορά, αποφασίζουμε να γνωρίσουμε.

Συναντάμε τον Κώστα ,με τον φίλο του
τον Σπύρο, σε μία έξοδο της εθνικής
οδού, πολύ κοντά στο Ακραιφνιο. Ανη-
φορίζουμε ελαφρά και σε ελάχιστα λε-
πτά εισχωρούμε στα πρώτα σπίτια του
οικισμού. Μεγάλος και ωραίος τόπος το
Ακραιφνιο, χτισμένο αμφιθεατρικά σε
μέσο υψόμετρο 200 μέτρων, σε μία πλιό-
λουστη πλάγια. Στο κέντρο του οικισμού
δεσπόζει ο μεγάλων διαστάσεων Ναός
του **Αγίου Γεωργίου**. Μέχρι εδώ το
Ακραιφνιο δεν διαφέρει από μία σύγχρο-
νη ελληνική κωμόπολη. Οι ιδιαιτερότη-

Ο θαυμάσια αποκατεστημένος ναός του Αγίου Γεωργίου που αποτελεί, από τον 14ο αιώνα,
στολίδι του Ακραιφνίου.

Εξαιρετική λιθανάγλυψη δημιουργία, εντοιχισμένη στην εξωτερική τοικοποιία του Αγίου Γεωργίου.

τες αποκαλύπτονται λίγο νοτιώτερα, και συγκεκριμένα, στο λόφο **Βίγλιζα** ή **Σκοπιά**. Εκεί είναι έκδηλη η παρουσία του παρελθόντος, σε δύο σημεία του λόφου και σε δύο διαφορετικές χρονικές περιόδους. Έτσι, στα ψηλώματα του λόφου, σώζονται τμήματα της ακρόπολης της αρχαίας **Ακραιφίας**, ενώ στους πρόποδες του ίδιου λόφου κάνει την εμφάνισή του το μεσαιωνικό παρελθόν του τόπου. Είναι ο περίφημος Ναός του **Αγίου Γεωργίου**, του **14ου αιώνα**.

Ένα τσιμεντένιο ανηφοράκι μας βγάζει σ' ένα λεπτό σε ειδυλλιακό ξέφωτο που αγναντεύει το Ακραιφνιο. Εδώ, δίπλα σ' ένα πελώριο πουρνάρι, είναι κτισμένος ο ναός του Αγίου Γεωργίου. Το μνημείο μας καθλώνει με την απίστευτα επιβλητική του τοικοποιία που αποτελείται, εξ ολοκλήρου σχεδόν, από μεγάλους λαξευτούς λίθους, αποσπασμένους από τα αρχαία κτίσματα της περιοχής. Σπάνια έχουμε συναντήσει στην Ελλάδα κτίσμα

με τόσο επιμελημένη τοικοποιία, βασισμένη αποκλειστικά σχεδόν, στη χρήση αρχαίου δομικού υλικού. Παρατηρώντας, μάλιστα, προσεκτικότερα διαπιστώνουμε, ότι αρκετές από τις άριστα τετραγωνισμένες πλάκες είναι ενεπίγραφες. Εδώ αξίζει να αναφέρουμε ότι, σύμφωνα με τον **Κων. Ι Ανδρίτσο** ⁽²⁾, *“Από τους τοίχους του κυρίως ναού έχουν αποτοιχισθεί και βρίσκονται στο Μουσείο Θηβών τρεις μαρμάρινες στήλες, μεγάλης αρχαιολογικής αξίας, με εκτενέστατες επιγραφές της Ρωμαϊκής περιόδου του 1ου αιώνα μ. Χ. Οι επιγραφές αυτές χαρακτήκαν με τη φροντίδα του πολίτη της αρχαίας Ακραιφίας, **Επαμεινώνδα Επαμεινώνδου**. Η πρώτη επιγραφή περιλαμβάνει το ψήφισμα για την αποστολή πρεσβείας των “Πανελλήνων” στη Ρώμη, προκειμένου να συγκαρεί το νέο αυτοκράτορα Γάιο Γερμανικό, δηλαδή τον **Καλιγούλα**. Η δεύτερη επιγραφή περιλαμβάνει το λόγο που εκφώνησε ο Νέρωνας στην Κόρινθο, στα Ίσθμια, το 67 μ.Χ. με τον οποίον*

(1) Είναι η Ακρόπολη της ομηρικής Άρνης που αναφέρει ο Αντώνης Κάτανος στο περίφημο άρθρο του για την Κωπαίδα. (Ελληνικό Πανόραμα, τεύχος 16, Άνοιξη 2006. Εξαντλημένο).

(2) “Στοιχεία ιστορίας της περιοχής Ακραιφνίου”. Ακραιφνιο 2004.

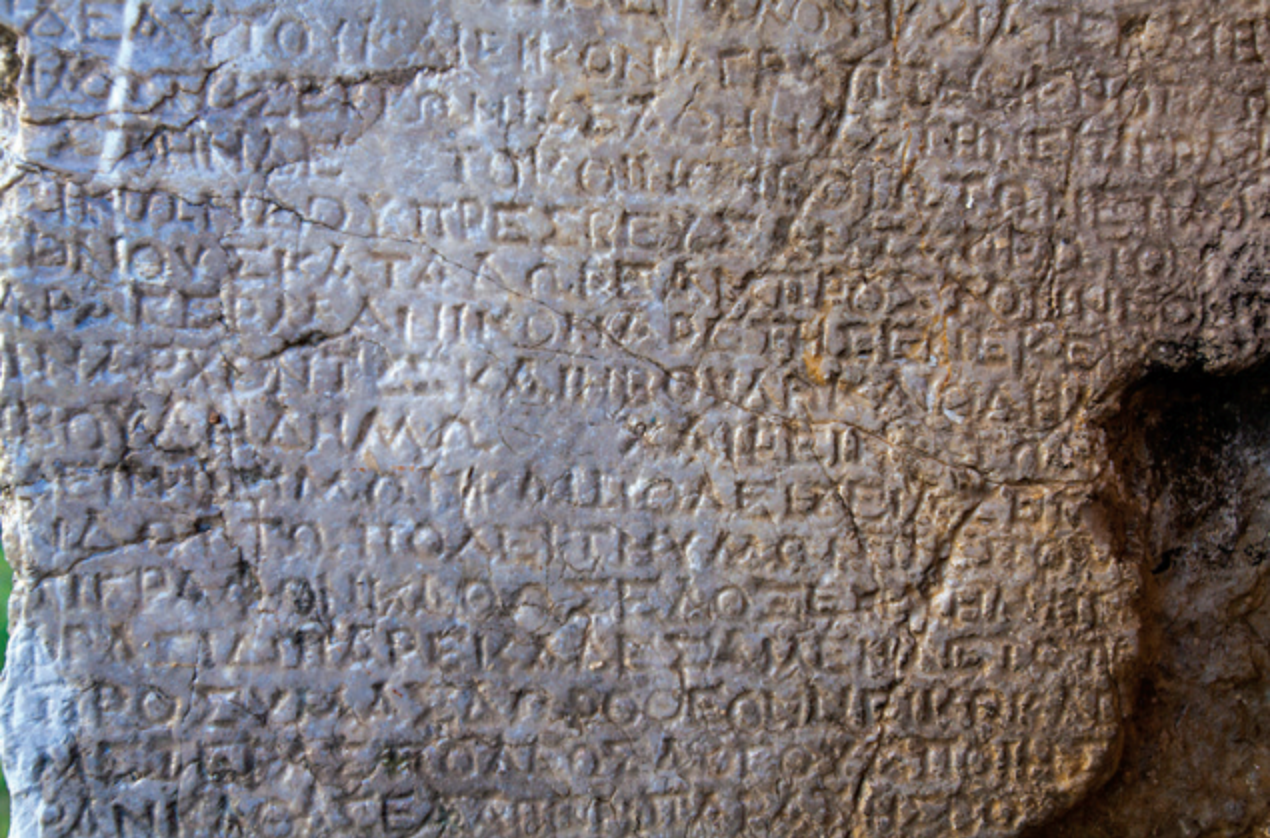
Μετά την αποκατάσταση του εσωτερικού αποκαλύφθηκαν οι τοιχογραφίες σε τρία στρώματα, με το αρχικό να χρονολογείται στον 14ο και το τελευταίο στον 19ο αιώνα.

παραχωρούσε ελευθερία στους Έλληνες και απαλλαγή από τους φόρους. Αναγράφονται επίσης οι τιμές που απέδωσαν οι Ακραιφείς στον αυτοκράτορα. Τέλος, η τρίτη επιγραφή περιλαμβάνει την κοινωνική προσφορά του Επαμεινώνδα προς τους συμπολίτες του Ακραιφείς, τους Βοιωτούς και τους Έλληνες γενικότερα”.

Εκτός όμως από την τοιχοποιία του ναού, που πολλά τμήματά της μοιάζουν να αποσπάστηκαν από το “πέτρινο βιβλίο” της ιστορίας, πολύ μεγάλο ενδιαφέρον παρουσιάζει και η αφορμή, το ιστορικό γεγονός που οδήγησε στο κτίσιμο της εκκλησίας. Αυτό, κατά τον Κων. Ι Ανδρίτσο, ήταν μία μάχη που έλαβε χώρα στις 15 Μαρτίου του **1311** μεταξύ των Φράγκων και των Καταλανών σκληροτράχηλων μισθοφόρων που βρίσκονταν στην υπηρεσία τους. Κατά τη μάχη αυτή, που διεξήχθη στα βαλτώδη εδάφη της Κωπαΐδας, οι Φράγκοι ιππείς και πεζοί παγιδεύτηκαν μέσα στη λάσπη και οι Κα-

ταλανοί τους αποδεκάτισαν κυριολεκτικά με τα βέλη τους που έπεφταν σαν χαλάζι. Από την πανωλεθρία αυτή διασώθηκαν μόλις τρεις Φράγκοι ιππότες: Ο Βονιφάτιος ντε Βερόνα, ο Ρογήρος Ντελόρ και ο **Αντώνιος Ντε Φλάμα**, αυθέντης του Ακραιφνίου. Ο Ντε Φλάμα, λοιπόν, έκανε στη διάρκεια της μάχης τάμα στον Άγιο Γεώργιο πως, αν γλίτωνε, θα του έχτιζε μία εκκλησία. Εκπληρώνοντας το τάμα του ο Ντε Φλάμα έκτισε στο Ακραιφνίο τη μεγαλοπρεπή εκκλησία του Αγίου Γεωργίου. Στην κτητορική επιγραφή, μάλιστα, πού βρέθηκε και διασώζεται πάνω από τον άμβωνα, αναφέρεται - μεταξύ άλλων- και η περίοδος της οικοδόμησης, στον ένατο μήνα του 1311 μ.Χ. Ο Ντε Φλάμα, επομένως, πραγματοποίησε το τάμα του έξι μήνες μετά τη φονική μάχη της Κωπαΐδας.

Ο κυρίως ναός ανήκει στον αρχιτεκτονικό τύπο του σύνθετου σταυροειδούς, εγγεγραμμένου τετρακίονιου με τρούλλο

Μια από τις σημαντικές αρχαίες επιγραφές που χρησιμοποιήθηκαν στην τοικοποιΐα του Αγίου Γεωργίου.

ναού. Ο αρχικός ναός είχε μήκος 9,90 μ. στον οποίο προστέθηκε ο νάρθηκας, μήκους 3,5 μέτρων. Έξι αιώνες αργότερα, ανάμεσα στα 1880- 1900, προστέθηκε ένας μεγάλος εξωνάρθηκας μήκους 7 μέτρων. Έτσι, το συνολικό μήκος του ναού ξεπέρασε τα 20 μέτρα.

Ενδιαφέρον παρουσιάζει και η εξέλιξη της νεώτερης περιόδου του ναού. Έτσι, στα μέσα της δεκαετίας του '50, μετά από άστοχες αποφάσεις της εκκλησιαστικής επιτροπής, οι παλιές τοιχογραφίες σοβατίζονται και στη θέση τους ζωγραφίζονται καινούργιες. Ωστόσο, από το 1964, άρχισαν οι παρεμβάσεις της Εφορείας Βυζαντινών Αρχαιοτήτων, που διαπίστωσε την ύπαρξη των παλαιών τοιχογραφιών. Άρχισαν τότε να αποκαλύπτονται για

πρώτη φορά τοιχογραφίες σύγχρονες με την επιγραφή του Ντε Φλάμα, καθώς και μία παράσταση του Προφήτη Ηλία, έργο του 16ου αιώνα, των σπουδαίων Θηβαίων ζωγράφων **Κονταρήδων**.

Ο **Γιάννης Μαυροδήμος** από το Ακραιφνιο, που συμμετείχε ενεργά σε διάφορα στάδια αποκατάστασης του ναού, μας ανοίγει και μπαίνουμε στο εσωτερικό με το αυθεντικό δάπεδο όπου σε κάποιο σημείο, κάτω από χοντρό διαφανές κρύσταλλο, σώζεται παλαιοχριστιανικό ψηφιδωτό. Τρία στρώματα τοιχογραφιών εντοπίζονται στους τοίχους του ναού. Οι τοιχογραφίες του πρώτου στρώματος είναι σύγχρονες με τη σωζόμενη επιγραφή του 1311. Εντοπίζονται στην καμάρα του αρκοσολίου ⁽³⁾, όπου

(3) Το Αρκοσόλιο είναι όρος προερχόμενος από τις λατινικές λέξεις *arcus* = αψίδα και *solium* = βασιλικός θρόνος και αργότερα σαρκοφάγος. Αναφέρεται κυρίως στους αψιδωτούς χριστιανικούς τάφους των κατακομβών.

Η κεντρική μεγαλιθική πύλη στην ακρόπολη της αρχαίας Ακραιφίας.

βρίσκεται ο τάφος του κτήτορα Αντώνιου Ντε Φλάμα. Αποκαλύφθηκαν κατά τη διάρκεια εργασιών συντήρησης το 1987 και περιλαμβάνουν δύο μορφές αγγέλων που, αν και κοσμούν τον τάφο του λατίνου χορηγού, ακολουθούν τις τάσεις της μνημειακής ζωγραφικής που επικρατούν στο Βυζάντιο στις αρχές του 14ου αιώνα. Κατά τις ίδιες εργασίες συντήρησης του 1987 αποκαλύφθηκε και το δεύτερο στρώμα τοιχογραφιών, με την εξαιρετική μορφή του Προφήτη Ηλία. Τέλος, οι περισσότερες εκτεταμένες τοιχογραφίες του τρίτου στρώματος, έχουν χρονολογηθεί μετά τα μέσα του δέκατου ένατου αιώνα και οφείλονται σε άγνωστο ζωγράφο της περιοχής της Βοιωτίας.

Πριν εγκαταλείψουμε τον Άγιο Γεώργιο, παρακολουθούμε τα διάσπαρτα αρχιτεκτονικά μέλη που έχουν συγκεντρωθεί στον περιβάλλοντα χώρο και δίνουν την αίσθηση ενός μικρού αρχαιολογικού μουσείου. Πολύ εντυπωσιακό, σε μικρή απόσταση από τον βόρειο τοίχο, είναι και το σωζόμενο πανύψηλο καμπαναριό των Υστεροβυζαντινών χρόνων, ένα σπάνιο οικοδόμημα με τη μορφή κυλινδρικού πύργου, το ανώτερο τμήμα του οποίου έχει καταστραφεί. Συμπερασματικά θα λέγαμε ότι ο ναός του Αγίου Γεωργίου, σχεδόν στο κέντρο του Ακραιφνίου, αποτελεί ένα από τα σημαντικότερα χριστιανικά μνημεία της Βοιωτίας.

Στην ακρόπολη της αρχαίας Ακραιφίας

Οι εκπλήξεις, ωστόσο, του Ακραιφνίου δεν σταματούν εδώ. Με τη συνοδεία του Γιάννη, ξεκινάμε έξω ακριβώς από τον αύλειο χώρο του ναού, ν' ανηφορίζουμε ένα ανεπαίσθητο μονοπάτι στην απότομη χορταριασμένη πλαγιά της Βίγλιζας. Σε οχτώ σχεδόν λεπτά καλύπτουμε την υψομετρική διαφορά των 45 μέτρων και φτάνουμε σε κιόσκι θέας, σε

υψόμετρο **270** μέτρων. Κατασκευασμένο με ιδιαίτερη μαστοριά το κιόσκι από τον Γιάννη δεσπόζει στο οικιστικό σύνολο του Ακραιφνίου. Στον Ν - ΝΔ ορίζοντα αγναντεύουμε κατά σειρά τους ορεινούς όγκους του *Κιθαιρώνα*, του *Κορομπίλι*, του *Ελικώνα* και της *Κίρφης*. Με τη γνώση του φυσιολάτρη αλλά και την εμπειρία του δεινού πεζοπόρου του τόπου του, ονοματίζει ο Γιάννης μία-μία τις κύριες και δευτερεύουσες κορυφές των βουνών που μας περιβάλλουν. Χαμηλότερα το βλέμμα μας ταξιδεύει και χαλαρώνει στην γενναιοδωρη απλοχωριά της απέραντης επίπεδης επικράτειας, που αποτελούσε κάποτε τη μεγαλύτερη λίμνη της Ελλάδας, την Κωπαίδα.

Ξεκούραστοι πια από το ανηφοράκι και χορτασμένοι από την περιδιάβαση της ματιάς σε πεδιάδες και βουνά, παίρνουμε το χορταριασμένο και νοτισμένο, στενό ανάμεσα σε κακοτράχαλες ασβεστολιθικές πέτρες και πουρνάρια αλλά ευδιάκριτο και ξεκούραστο μονοπάτι που μας κατευθύνει προς την γκριζωπή σιλουέτα της Ακρόπολης της Ακραιφίας. Μολονότι- αρχικά- τα τείχη της Ακρόπολης έμοιαζαν από το κιόσκι αρκετά αλαργινά, όταν φτάνουμε μπροστά τους διαπιστώνω, ότι δεν έχουν περάσει περισσότερα από 11 λεπτά. Με μεγαλιθική πύλη, ισχυρή αν και βαριά ερειπωμένη τοιχοποιία από ογκώδεις λαξευτούς ασβεστόλιθους και θέση στρατηγική η Ακρόπολη, ατενίζει από υψόμετρο **310** μέτρων όλο τον ορίζοντα. *Υπάτιο όρος*, ή *Σαγματιάς*, η *Πάρνηθα* στο βάθος πάνω από την αθέατη Αθήνα, η *Πάστρα* με τις ανεμογεννήτριες, γαλάζια ηρεμία της λίμνης Υλίκης και πίσω της ένα τμήμα της πόλης της Θήβας.

Ποια ήταν όμως η αρχαία Ακραιφία, από την Ακρόπολη της οποίας εποπτεύουμε πεδιάδες και βουνά τόσων περιοχών; Κατά τον Κ.Ι. Ανδρίτσο, η παλαιότε-

ρη γραπτή μαρτυρία που έχουμε για την πόλη της Ακραϊφίας προέρχεται από τον Ηρόδοτο που αναφέρει: “*Τούτο δε το ιρόν καλέεται μεν Πτώων, έστι δε Θηβαίων, κέεται δε και υπέρ της Κωπαϊδος λίμνης προς ουρεί αγχοτάτω Ακαραφίης πόλιος*”, που σημαίνει ότι: *Αυτό το ιερό που το λένε Πτώων* ⁽⁴⁾ *είναι των Θηβαίων και βρίσκεται πάνω από τη λίμνη Κωπαΐδα, στους πρόποδες του βουνού κοντά στην πόλη Ακραϊφία.*

Ο Στράβωνας εξάλλου ονομάζει την πόλη “*Ακραϊφίαι*” ή “*Ακραίφιον*” και ο Παυσανίας “*Ακραίφιον*”. Η πρώτη φυλή που έφτασε στην περιοχή ήταν η φυλή των **Αθαμάνων** υπό τον **Αθάμαντα**, γιο του Αιόλου. Στην οροσειρά πάνω από το Ακραίφνιο έδωσαν το όνομά του **Πτώου**, γιου του Αθάμαντα, ενώ την πόλη που ίδρυσαν την ονόμασαν Ακραϊφία, προς τιμήν του **Ακραϊφέα**, γιου του Απόλλωνα. Ο χώρος γύρω από το Ακραίφνιο ονομάστηκε **Αθαμάντιο πεδίο**.

Η αρχαία πόλη βρισκόταν στα νότια του

σημερινού Ακραϊφνίου. Η Ακρόπολή της ήταν οικοδομημένη πάνω στο λόφο, στο σημείο που βρισκόμαστε. Το τείχος της χτίστηκε σε δύο φάσεις, κατά τον **4ο π.Χ.** αιώνα και κατά τους ελληνοιστικούς χρόνους (**338- 146 π.Χ.**). Ήταν οικοδομημένο με πολυγωνικούς λίθους και καταστράφηκε το **196 π.Χ.** από τον Ρωμαίο Άππιο Κλαύδιο. Παρόλα αυτά μεγάλο τμήμα του τείχους της πάνω πόλης και ειδικότερα το ανατολικό, κοντά στη μικρή πύλη, διασώθηκε και διατηρείται σε σχετικά καλή κατάσταση.

Καθώς παίρνουμε να κατηφορίζουμε από τα υψώματα της Αρχαίας Ακραϊφίας σκέφτομαι πως σήμερα έχω τοποθετήσει στο κενό του άλλο ένα μικρό κομμάτι από το μεγάλο, το ανολοκλήρωτο παζλ του χάρτη της Αρχαίας Ελλάδας. Που, παρά τις πολύχρονες περιπηγές μου, εξακολουθεί να παραμένει γοητευτικά άγνωστος σε μεγάλο βαθμό.

Πανοραμική κάτοψη του Ακραίφνιου από το ύψος την ακρόπολης.

Δυτερεύουσα, με κυκλώπεια κατασκευή, πύλη στην αρχαία οχύρωση.

Αρχαία Ιερά. Σπήλαια και Ξωκκλήσια. Το Ηρώο του Πτώου στο Καστράκι

-Πριν ανηφορίσουμε στο Πτώον όρος για τον Ναό και το Μανειό του Απόλλωνα, προτείνω να ανακαλύψουμε, αθέατο μέσα στα πυκνά πουρνάρια, το **Ηρώο του Πτώου** στο Καστράκι, λέει ο Γιάννης Μαυροδήμος.

Αποδεχόμαστε με ενθουσιασμό την πρόταση του Γιάννη, αφού θεωρούμε πρόνομο να μας συνοδεύει ένας ντόπιος, βαθύς γνώστης της ιστορίας του τόπου του. Ξεκινάμε από τον κεντρικό ναό του Αγίου Γεωργίου και βγαίνουμε από το Ακραίφνιο με κατεύθυνση Α. Μετά από 1,4 χλμ αφήνουμε την άσφαλο και κινούμαστε για 200 περίπου μέτρα σε καλό χωματόδρομο. Βρισκόμαστε ήδη στην μικρή κοιλάδα “Κορύτιζα”, η οποία

αποτελεί την ΒΑ προέκταση του γνωστού μας λόφου “Βίγλιζα”. Στο δεξί πρηνές του δρόμου συνεχίζουμε σε επίπεδο έδαφος με τα πόδια. Μερικά λεπτά μετά συναντάμε μικρό ελαιώνα, τον διασχίζουμε ανηφορικά και στο τέλος του στρίβουμε αριστερά σε ελαφρά επικλινή πλαγιά, μέσα σε πυκνά πουρνάρια, σχίνους, θυμάρια και λαδανιές. Το στενό μονοπάτι περνάει πού και πού δίπλα από ασβεστόλιθους άτεχνα λαξευμένους.

Κι ενώ η θαμνοσκέπαστη πλαγιά δεν προσιωνίζεται καμιά έκπληξη, ξαφνικά κάνει την εμφάνισή του ένας μακρύς τοίχος με επιμελημένη τοιχοδομία από πέντε στρώσεις ισόδομων λαξευτών ασβεστόλιθων. Η ανώτερη επιφάνεια του τοίχου αποτελεί την βόρεια πλευρά ενός ορθογώνιου οικοδομήματος, που σώζεται σε επίπεδο θεμελίωσης, με διαστάσεις 19

(4) Το συγκεκριμένο ιερό θα το συναντήσουμε στη συνέχεια της περιγραφής μας στο Πτώον Όρος.

Μετά από σύντομη πορεία μέσα σε πυκνούς σχοίνους και πουρνάρια αποκαλύπτεται το ιερό, αφιερωμένο στον τοπικό ήρωα Πτώο ή κατ' άλλους, στη θεά Δήμητρα.

Χ 9 περίπου μέτρα. Το πρώο αυτό ήταν αφιερωμένο στον τοπικό ήρωα Πτώο και ιδρύθηκε γύρω στο 600 π.Χ. μαζί με το **Ναό του Πτώου Απόλλωνα**, που βρίσκεται στο Πτώο όρος, ψηλότερα στ' ανατολικά. Ο ναός στον οποίον βρισκόμαστε πιστεύεται, χωρίς όμως να υπάρχουν αποδείξεις, ότι ήταν αφιερωμένος στη θεά Δήμητρα, από ευγνωμοσύνη για την αφθονία των παροχών του Κωπαϊδικού πεδίου, αναφέρει ο Κ.Ι. Ανδρίτσος. Σε 8 περίπου λεπτά φτάνουμε στο αυτοκίνητο και κατευθυνόμαστε στον επόμενο αρχαιολογικό χώρο της περιοχής του Ακραιφνίου.

Ναός και Μαντείο του Πτώου Απόλλωνα

Καθώς ο ασφάλτινος δρόμος ανηφορίζει προς το Πτώων, με λίγη προσοχή διακρίνουμε, μέσα στην πυκνή βλάστηση το Ηρώο του Πτώου, που μόλις έχουμε αφήσει. Ήδη παίρνουμε στα δεξιά μία ασφάλτινη παράκαμψη που, 500μ μετά καταλήγει στο ναό του Πτώου Απόλλωνα⁽⁵⁾. Θα μπορούσαμε να περιγράψουμε τον συνολικό χώρο σαν μια αρκετά απότομη βουνοπλαγιά, χαμηλότερα από την χαρακτηριστική βραχώδη προεξοχή του Πτώου όρους.

Φανταζόμασταν πριν από την άφιξή μας, να αντικρίσουμε ένα σύνολο κτισμάτων, με τους γνώριμους καλολαξευμένους ασβεστολιθικούς δόμους, τοποθετημένους με τη συνήθη άσφογη τοιχοδομία των ναών των αρχαίων Ελλήνων. Με μεγάλη μας απογοήτευση βρισκόμαστε μπροστά σε μερικά υπολείμματα τοίχων και σε πολυάριθμα αρχιτεκτονικά μέλη "ατάκτως ερριμμένα" σε μεγάλη έκταση. Είναι προφανές ότι κάποια μεγάλη κα-

ταστροφή υπέστη ο ιερός αυτός χώρος στην ιστορική του διαδρομή. Ας επιλέξουμε όμως - πολύ συνοπτικά- μερικά πολύ σημαντικά στοιχεία από την ιστοσελίδα του Δήμου Ορχομενού⁽⁶⁾.

Το σημαντικότερο, λοιπόν, κτίριο του ιερού ήταν ο ναός του Απόλλωνα, ένας δωρικός περίπτερος ναός⁽⁷⁾ που αρχικά, κατά τον 7ο αιώνα π.Χ. ήταν ξύλινος, με επενδύσεις στις πλευρές από πηλό. Αργότερα - και κατά τα έτη 550- 500 π.Χ.- ο ναός είχε μεταβληθεί σε λίθινο, με χρήση πωρόλιθου, εσωτερικά και εξωτερικά.

Μετά τις ανασκαφές που διενεργήθηκαν από τη Γαλλική Αρχαιολογική Σχολή, από το 1884- 1891 και αργότερα, ήρθαν στο φως τα θεμέλια του ναού, δύο στοές, μία δεξαμενή και άλλα κτίσματα.

Μαζί με τον ναό λειτουργούσε και Μαντείο του Απόλλωνα, το οποίο μάλιστα χαρακτηριζόταν "*αψευδές*", δηλαδή αλάθητο ως προς τους χρησμούς του αλλά επίσης και "*πολύφωνο*", επειδή έδινε χρησμούς και σε άλλες γλώσσες, πλην της Ελληνικής. Χαρακτηριστική είναι η αφήγηση του Ηροδότου, που διέσωσε ο Πausανίας και, σύμφωνα με την οποία, όταν ο Μαρδόνιος έστειλε κάποιον να ρωτήσει το μαντείο στην καρική γλώσσα, ο Θεός έδωσε χρησμό στη γλώσσα της Καρίας. Το πότε ακριβώς καταστράφηκε το ιερό και μαντείο του Πτώου Απόλλωνα δεν είναι γνωστό, το βέβαιο πάντως είναι, ότι στα χρόνια του Ηρώδη του Αττικού (2ος αιώνας μ.Χ.) διατηρούσε ακόμη την αίγλη του. Θεωρείτο μάλιστα ένα από τα σημαντικότερα μαντεία της αρχαιότητας και όχι μόνο της Βοιωτίας⁽⁸⁾. Ολοκληρώνοντας την σύντομη αναφορά μας στο Πτώων αξίζει να επισημάνουμε, ότι από τις ανασκαφές προέκυψαν σπου-

(5) Λίγο πιο πάνω ο δρόμος διακλαδίζεται, Α προς τη Μονή της Αγίας Πελαγίας και Β προς τα χωριά Κόκκινο, Νέο κόκκινο και Λάρυμνα με το εργοστάσιο της ΛΑΡΚΟ.

(6) Πηγές: Χ. Αγγέλου, "Ακραιφνιο" και Κ. Ανδρίτσος "Ακραιφία".

(7) Ο "περίπτερος ναός" είναι αρχιτεκτονικός τύπος ναών της αρχαιότητας, κύριο χαρακτηριστικό του οποίου είναι ότι ο "σηκός", δηλαδή ο κύριος εσωτερικός χώρος - ορθογώνιας κάτοψης - περιβάλλεται από κίονες.

(8) Η Βοιωτία διέθετε 6 μαντεία κατά την αρχαιότητα: Πτώων, Τροφωνίου, Θηβών, Αμφιαράου, Τεγύρας, Αβών.

Η Κρήνη «Περδικόβρυση», με δροσερό ωραίο νερό, για την κατασκευή της οποίας χρησιμοποιήθηκε αρχαίο υλικό.

δαία αναθήματα, που χρονολογούνται ήδη από τις αρχές του δού αιώνα π.Χ. και συνεχίζουν ως τους ρωμαϊκούς χρόνους και είναι κυρίως τρίποδες αλλά και αγαλματίδια, αγγεία και όπλα. Αναμφισβήτητα, τα σημαντικότερα ευρήματα είναι οι τουλάχιστον **90 κούροι** που εντοπίστηκαν στο χώρο, οι περισσότεροι σε θραύσματα. Ως πρώτη ύλη χρησιμοποιήθηκε ντόπιος πωρόλιθος και μάρμαρο βοιωτικό ή μεταφερόμενο από την Πάρο και τη Νάξο. Όλοι οι κούροι φέρουν στα χαρακτηριστικά του προσώπου τους ένα συγκρατημένο χαμόγελο, το λεγόμενο “μειδίωμα”, ενώ ιδιαίτερο γνώρισμα των βοιωτικών κούρων είναι ή όχι και τόσο ρεαλιστική απόδοση της ανατομίας καθώς και ένας άγριος δυναμισμός. Τους περισσότερους μπορούμε να θαυμάσουμε στο Εθνικό Αρχαιολογικό Μουσείο αλλά και στο εκπληκτικό νεοσύστατο Αρ-

χαιολογικό Μουσείο Θηβών. Ανηφορίζοντας μερικές δεκάδες μέτρα από τον αρχαιολογικό χώρο βγαίνουμε σε χωματόδρομο, κάτω ακριβώς από τον οποίο βρίσκεται η Κρήνη “Περδικόβρυση”, με υπέροχο νερό και κατασκευασμένη με χρήση αρχαίων λαξευτών λίθων. Μετά την κρήνη συνεχίζουμε με τα πόδια τον χωματόδρομο, σε μία κυκλική διαδρομή που μας αποκαλύπτει χαμηλά την εκτυφλωτική, στο φως του ήλιου, επιφάνεια της Υλικής. Σ’ ένα πεντάλεπτο συναντάμε στα αριστερά του δρόμου ένα πανέμορφο χορταριασμένο ξέφωτο με πεύκα, πελώρια πουρνάρια και το πετρόκτιστο εκκλησάκι της **Αγίας Παρασκευής**. Είναι ένας χώρος ιδανικός για χαλάρωση και ρεμβασμό μετά τις αρχαιολογικές περιπλανήσεις στην περιοχή του Ακραιφνίου.

Κούροι από το Ναό και Μαντείο του Πτώου Απόλλωνα στο Αρχαιολογικό Μουσείο Θηβών.

Παλιά ξωκκλήσια, σπήλαια και αρχαίες κατακόμβες

Ένα νέο οδοιπορικό προτείνει στη συνέχεια της περιήγησής μας ο Γιάννης. Ένα οδοιπορικό που δεν απευθύνεται στους πολλούς, αλλά στους ανιχνευτές των αθέατων και απρόσμενων λεπτομερειών της Ελληνικής γης. Πρώτος σταθμός μας το ερειπωμένο μεσοβυζαντινό εκκλησάκι του **Αγίου Βασιλείου**. Το συναντάμε δίπλα στον επαρχιακό δρόμο από το Ακραιφνίο προς την Αλιάρτο, πολύ κοντά στον κόμβο του Ακραιφνίου με την Εθνική Οδό.

Με εξωτερικές διαστάσεις 6,80 X 13,50 μ. ο Άγιος Βασίλειος ανήκει στον τύπο του τρίκογχου τρουλλαίου ναού, πύχρονολογείται στον **10ο - 11ο** αιώνα ή και νωρίτερα. Η τοικοποιία αποτελείται από επιμελημένη αργολιθοδομή, με ασβεστοκονίαμα και ενδιάμεσα κεραμιδιάκια, έχει πάχος - κατά μέσο όρο- 60

εκατοστά, ενώ το σωζόμενο ύψος φτάνει ή και ξεπερνάει το ένα μέτρο. Σε πολλά σημεία της τοικοποιίας έχουν ενσωματωθεί αρκετά αρχιτεκτονικά μέλη προφανώς από την αρχαία Ακραιφία, όπως ένα μεγάλο κομμάτι κίονα δίπλα στην κόγχη του Ιερού. Σ' ένα σημείο του χορταριασμένου δαπέδου υπάρχει, σκεπασμένη με μαδέρια, μία οπή με τετραγωνισμένη διατομή και βάθος που δεν ξεπερνάει το ένα μέτρο.

Επόμενος σταθμός μας, μετά τον Άγιο Βασίλειο, είναι το μικροσκοπικό και απόκρυφο ξωκκλήσι του **Αγίου Νικολάου του Νέου**, την παρουσία του οποίου, χωρίς την υπόδειξη κάποιου γνώστη, είναι αδύνατον να υποψιαστεί κανείς. Συναντάμε το εκκλησάκι σε απόσταση δύο περίπου χιλιομέτρων ΝΔ του Ακραιφνίου, δίπλα στον επαρχιακό δρόμο Ακραιφνίου-Αλιάρτου. Ένα χορταριασμένο μονοπάτι μερικών δεκάδων μέτρων και λιγιστά σκαλοπάτια, πάνω από το δρόμο,

Στο ερειπωμένο ξωκκλήσι του Αγίου Βλασίου, του 10ου-11ου αι. πλάι στο δρόμο.

Μπροστά στην είσοδο του σπηλαιώδους ναΐσκου του Αγίου Νικολάου του Νέου.

καταλήγουν μπροστά σ' έναν ογκώδη ασβεστολιθικό βράχο. Στα ριζά του βράχου σχηματίζεται μια σπηλιά, στην είσοδο της οποίας υπάρχουν ερειπωμένα τοιχαλάκια με υπολείμματα τοιχογραφιών. Είναι, ό,τι έχει απομείνει από τον ναΐσκο του Αγίου Νικολάου του Νέου, του **17ου** αιώνα. Αμέσως μετά τα κατάλοιπα της εκκλησούλας αρχίζει η σκοτεινή είσοδος του σπηλαίου, που είναι στην ουσία μια από τις αποστραγγιστικές καταβόθρες της Κωπαΐδας. Οι καταβόθρες αυτές, που έφταναν περίπου τις πενήντα, αποτελούσαν την φυσική αποχέτευση των πλεοναζόντων υδάτων της λίμνης προς τον Β. Ευβοϊκό, στην περιοχή του όρμου του **Σκροπονερίου**. Η έκταση, μάλιστα, της λίμνης στην υψηλότερη στάθμη της, υπολογιζόταν στις **250-280.000 στρέμματα** ⁽⁹⁾.

Το τελευταίο απρόσμενο και τελείως απόκρυφο εκκλησάκι συναντάμε σε μικρή απόσταση μετά τον Άγιο Νικόλαο, στον ίδιο δρόμο Ακραιφνίου - Αλιάρτου. Είναι ο σπηλαιώδης ναΐσκος του **Αν - Βλάση ή Ζωοδόχου Πηγής**. Στην είσοδο του σπηλαίου συναντάμε το πρώτο τμήμα του ναού, που αποτελείται από χαμηλούς ερειπωμένους τοίχους. Το σημαντικότερο τμήμα, ωστόσο, βρίσκεται στο σκοτεινό εσωτερικό της σπηλιάς, όπου εισδύουμε, σκύβοντας αρκετά στο χαμηλό άνοιγμα του σπηλαίου.

Αυτό που αντικρίζουμε στο φως των φακών είναι αρχικά ένα χτιστό τέμπλο του **14ου** αιώνα και, αμέσως μετά, μερικές τοιχογραφίες, που μας αφήνουν άναυδους όχι μόνον με την υπέροχη απεικόνιση των θεμάτων τους αλλά και με την πολύ καλή κατάσταση διατήρησης. Είναι

(9) Η σύγχρονη - μετά την αρχική των Μινυών - αποστράγγιση της λίμνης Κωπαΐδας ολοκληρώθηκε οριστικά το 1892 από την αγγλική εταιρεία "Lake Copais Co.Ltd"

Ό,τι έχει απομείνει από την τοικοποιΐα του Αϊ-Βλάση, του 14ου αι.

Η περίφημη τοιχογραφία της Παναγίας Βρεφοκρατούσας στο ανήλιαγο εσωτερικό του σπηλαιώδους ξωκκλησιού. (δεξιά)

τοιχογραφίες του **16ου** αιώνα, της Μακεδονικής Σχολής. Ανάμεσά τους αναγνωρίζουμε τις μορφές της **Αγίας Ειρήνης** και της **Αγίας Παρασκευής**, του **Ιησού Χριστού** και του **Αγίου Ιωάννου του Προδρόμου** ενώ, ξεχωριστή από κάθε άποψη, είναι η απεικόνιση της Παναγίας **Βρεφοκρατούσας**, στην οποία έχει στραμμένο το βλέμμα του ο Χριστός. Πάνω από την Ωραία Πύλη σώζεται μια επιγραφή, από την οποία προκύπτει η χρονολογία **1331**.

Το Σπήλαιο του Σαρακηνού

—εκινάμε να γνωρίσουμε το Σπήλαιο —του Σαρακηνού, το σημαντικότερο και πιο θεαματικό της Βοιωτίας. Εντοπίζουμε την μακρόστενη είσοδό του, ψηλά στα κατακόρυφα τοιχώματα του ασβεστολιθικού συγκροτήματος, μερικές εκατοστάδες μέτρα Δ του κόμβου Ακραιφνίου

- Αλιάρτου. Ένα στενό, χορταριασμένο δρομάκι, παράλληλα με την ασφαλτο, μας βγάζει σε λιγότερο από 3 λεπτά σ' ένα μεταλλικό γεφυράκι. Είναι εγκατεστημένο πάνω από μια τσιμεντένια τάφρο, που παρεμβάλλεται ανάμεσα στην πεδιάδα της Κωπαΐδας και στις ασβεστολιθικές ορθοπλαγιές.

Αναμετράμε με το βλέμμα την απόσταση και - κυρίως - την πολύ απότομη και κακοτράχαλη - όπως δείχνει - πλαγιά, που μας φτάνει ως το στόμιο του σπηλαιού. Ανεβαίνουμε αρχικά 70 σκαλοπάτια με μεταλλικό προστατευτικό κιγκλίδωμα και στη συνέχεια ακολουθούμε τα - όχι πάντα ευδιάκριτα- κόκκινα σημάδια, που μας δείχνουν την κατεύθυνση του ανεπαίσθητου του μονοπατιού. Ενός μονοπατιού ανάμεσα σε πέτρες και χορτάρια, που πρέπει να είναι ιδιαίτερα ολισθηρό σε περίπτωση βροχής.

Σ' ένα 12λεπτο καλύπτουμε την ψφ-

Μια χαραμάδα -σχεδόν- στους βράχους υποδηλώνει την είσοδο στο περίφημο σπήλαιο του Σαρακνού, με κατοίκηση από το 40.000 έως το 1600 π.Χ.

μετρική διαφορά των **85** μέτρων ως το στόμιο του σπηλαίου. Που αποκαλύπτεται μπροστά μας με μία αίθουσα γιγάντια, σχεδόν κυκλική, τις διαστάσεις της οποίας υπολογίζουμε σε 50 X 50 περίπου μέτρα, με ύψος όχι λιγότερο από 12-13 μέτρα ⁽¹⁰⁾.

Εκτός από την αναμφισβήτητη θεαματικότητα του το σπήλαιο του Σαρακνού οφείλει την ιδιαιτερότητά του στη μεγάλη αρχαιολογική του σημασία. Μένουμε στην κυριολεξία έκπληκτοι όταν μαθαίνουμε, ότι τα αρχαιολογικά ευρήματα που προέκυψαν από τις ανασκαφές του σπηλαίου, αποδεικνύουν αδιάλειπτη κατοίκηση κατά την περίοδο από **40.000** έως **1.600 π.Χ.!** Αυτό έχει τεκμηριωθεί από τις ανασκαφές που διενεργεί ήδη

από το 1994 ο **Αδαμάντιος Σάμψων** ⁽¹¹⁾. Τα ευρήματα κεραμικής, τα λίθινα εργαλεία και τα ειδώλια φανερώνουν ότι το σπήλαιο κατοικήθηκε σε διάφορες φάσεις της προϊστορίας. Επειδή, μάλιστα, Βρίσκεται 90 περίπου μέτρα πάνω από την πεδιάδα, δεν καλύφθηκε ποτέ από τα νερά της λίμνης Κωπαΐδας. Η μεγάλη σπουδαιότητα του σπηλαίου έγκειται στο ότι από τη συστηματική του ανασκαφή έχει προκύψει στρωματογραφική τομή με σπάνια, αλλά και ευκρινή στρωματογραφία από την οποία αποδεικνύεται ότι αντιπροσωπεύονται όλες οι νεολιθικές φάσεις, από την Αρχαιότερη ως το τέλος της Νεότερης.

Γενικά η έρευνα απέδειξε, ότι το σπήλαιο ήταν ένας σημαντικός χώρος κα-

(10) Ο υπολογισμός της έκτασης του σπηλαίου επιβεβαιώνεται επακριβώς, όταν αργότερα προκύπτει από τις γραπτές πηγές ότι το εμβαδόν της αίθουσας είναι **2.500** τετ. μέτρα.

(11) Ο Αδαμάντιος Σάμψων είναι Αρχαιολόγος, Καθηγητής στο τμήμα Μεσογειακών Σπουδών του Πανεπιστημίου Αιγαίου.

Στην είσοδο της Μεγάλης Καταβόθρας της μεγαλύτερης διαφυγής νερών της αρχαίας λίμνης Κωπαΐδας.

τοίκησης σε εποχές που η λίμνη δεν είχε αποξηραθεί, ενώ η χρήση του σταμάτα απότομα πριν την μυκηναϊκή εποχή, το **1600 π.Χ.** Μέσα στο σπήλαιο διέμεναν πολλές οικογένειες, καθεμία από τις οποίες είχε το δικό της χώρο. Σε στρώμα της Νεότερης Νεολιθικής ΙΙ (4300 - 330 π.Χ.) βρέθηκε μεγάλη συγκέντρωση από χιλιάδες σπόρους σιταριού και οσπρίων, ενώ οι Μεσοελλαδικές επιχώσεις (2000 - 1600 π.Χ.) χαρακτηρίζονται από έντονα ίχνη καύσης. Όλα αυτά αποδεικνύουν, ότι στο σπήλαιο συνέβη μία καταστροφική πυρκαγιά που έχει αποτυπωθεί στη μαυρισμένη οροφή και στα τοιχώματα του σπηλαίου.

Εξαιρετικής ποιότητας είναι η νεολιθική κεραμική του Σαρακηνού. Στην κεραμική της Νεότερης Νεολιθικής ΙΙ τα γραπτά αγγεία με στιλβωτή διακόσμηση. Από τους 4500 έως το 4000 π.Χ. υπάρχει μεγάλος αριθμός πιθαριών σε όλα τα στρώματα, που σημαίνει ότι ο χώρος του σπηλαίου χρησιμοποιείται για αποθήκευση παραγόμενων προϊόντων. Τα εργαλεία της νεολιθικής περιόδου δεν γινόταν επί τόπου αλλά μεταφέρονταν έτοιμα από άλλες περιοχές.

Ρίχνουμε μία τελευταία ματιά σ' αυτό το εκπληκτικό δημιούργημα της φύσης της Βοιωτίας, στο γιγάντιο θόλο και στο δάπεδο με τα πολλαπλά επίπεδα από τις διαδοχικές ανασκαφικές τομές. Που -οπτικά- είναι αδιάφορες και ακατανόητες από όλους εμάς τους αδαείς αλλά υπήρξαν τόσο σημαντικές ώστε να τεκμηριώσουν οι αρχαιολόγοι τη σημασία του σπηλαίου στην μακραιώνη χρήση και κατοίκησή του από τους προϊστορικούς ανθρώπους της λίμνης Κωπαΐδας. Με τεταμένη προσοχή ⁽¹²⁾ παίρνουμε να κατηγοριζόμαστε την κακοτράχαλη και ολισθηρή πλαγιά του Σαρακηνού, έκπληκτοι για άλλη μία φορά από τις τόσο πολλές

και ποικίλες περιγηπτικής δυνατότητας της περιοχής. Το Ακραιφνιο, ωστόσο, δεν μας είχε αποκαλύψει ακόμη όλα του τα χαρτιά.

Κόκκινο, Λάρυμνα και Λάρκο

Ένα νέο οδοιπορικό ξεκινάμε Β του Ακραιφνίου. 5χλμ ελαφρά ανηφορικό δρόμο μας οδηγούν στο ημιορεινό χωριό **Κόκκινο**, χτισμένο σε υψόμετρο **260** μέτρων στις δυτικές πλαγιές του Πτώου. Καθώς φτάνουμε στο χωριό αγναντεύουμε χαμηλά μία ευρύτατη πεδιάδα, υπέροχα διακοσμημένη από τους γήινους χρωματισμούς των ποικίλων καλλιιεργειών. Την πεδιάδα αυτή, που αποτελεί στην ουσία την Α - ΒΑ απόληξη της μεγάλης Κωπαΐδας, διαρρέει από Δ προς Α ο **Μακροπόταμος**, ο **Μέλας** ποταμός των αρχαίων ⁽¹³⁾.

Το χωριό Κόκκινο, που σύμφωνα με κάποιες πηγές πρωτοκατοικήθηκε το 1400, οφείλεται στο χαρακτηριστικό κοκκινωπό χρώμα του χώματος της ευρύτερης περιοχής. Ένα μεγάλο μέρος του ενεργού πληθυσμού του απασχολείται στη γειτονική βιομηχανία σιδηροκελίου της **ΛΑΡΚΟ**. Βόρεια του Κόκκινου χαμηλώνει ο δρόμος ως το επίπεδο της πεδιάδας και 3 περίπου χιλιόμετρα μετά φτάνει στον οικισμό του **Νέου Κόκκινου**. Αριστερά της εισόδου του χωριού ένας στενός χωματόδρομος μας βγάζει σε μερικά λεπτά στη **Μεγάλη Καταβόθρα**, την επονομαζόμενη του "Ηρακλή". Στην καταβόθρα αυτή και στη συνέχεια στον όρμο του Σκροπονερίου κατέληγαν τα νερά του Κηφισού και του Μελανός ποταμού, μέσω του καναλιού των 27 χιλιομέτρων της περίφημης "**Διώρυγας των Μινυών**" η οποία άρχιζε από το βορειοδυτικό τμήμα της Κωπαΐδας κοντά στον Ορχομενό. Πετρώδες και κακοτράχαλο το

(12) Η υποβοήθηση της κατάβασης με τη χρήση μαστουνιού είναι απαραίτητη, αφού η κατάβαση είναι - κατά κανόνα - πολύ πιο επικίνδυνη από την ανάβαση.

(13) Ο Μέλας ποταμός πηγάζει στα ΒΔ του Ακοντίου Όρους και είναι παραπόταμος του Βοιωτικού Κηφισού. Η συνολική πορεία του είναι 30 χλμ και η ονομασία του προήλθε από την ελώδη και μαύρη κοίτη του.

έδαφος στο εσωτερικό του σπηλαίου, οι διαστάσεις του οποίου είναι τόσο εξωπραγματικές που μας κάνουν να νιώθουμε σαν μυρμηγκία.

Επιστρέφουμε στον οικισμό του Νέου Κόκκινου που, όπως υποδηλώνει το όνομά του, είναι ένας νέος οικισμός που άρχισε να δημιουργείται το **1968** από την ΔΑΡΚΟ για να καλύψει τις οικιστικές ανάγκες των εργαζομένων της εταιρείας. Η ιδιαιτερότητα του οικισμού είναι ότι εκτός από το κοκκινωπό χρώμα που χαρακτηρίζει την περιοχή, το ίδιο χρώμα είναι ανεξίτηλα αποτυπωμένο στους τοίχους όλων των οικημάτων του χωριού. Είναι μία εικόνα σουρρεαλιστική, που όμοια της πολύ δύσκολα μπορεί να συναντήσει κανείς. Ο κεντρικός, βέβαια, δρόμος που διασχίζει κατά μήκος το χωριό, φέρει το όνομα του ιδρυτή της ΔΑΡΚΟ, του **Μποδοσάκη**. Ευχάριστη νότα ανάμεσα στα σπίτια αποτελεί η παρουσία του καταπράσινου πευκοδάσους που, προφανώς, υφίσταται από την ίδια

χρονική περίοδο με τη δημιουργία του οικισμού.

Ένα ταβερνάκι, μικρό και συμπαθητικό δίπλα στον κεντρικό δρόμο, κινεί την προσοχή μας. Είναι της **Φωτεινής Βαϊλάκη** από την Γεωργιούπολη Χανίων.

-Κοντοχωριανή έτσι; την ρωτώ. Πώς και έφτιασες από την Κρήτη στη Βοιωτία;

Χαμογελάει η Φωτεινή, και, αντί απαντήσεως, κοιτάζει τον άντρα που κάθεται στο διπλανό τραπέζακι. Δεν χρειάζεται να πει τίποτε παραπάνω, *“μετανάστες”* δεν υπάρχουν μόνο στα νησιά του Ανατολικού Αιγαίου αλλά - για διαφορετικούς λόγους- και στην ενδοχώρα.

Απθώνει κρητική ρακή στο τραπέζι η Φωτεινή και τις συνοδεύει με λιτά μεζεδάκια: Χειροποίητες πιτούλες με σπανάκι και φέτα - του κτηνοτρόφου άντρα της **Οδυσσέα**-, ντομάτα με μυρωδάτη ρίγανη από την περιοχή της λίμνης **Κουρνά** - της μοναδικής λίμνης της Κρήτης-, πικάντικο τουρσάκι αλλά και σκουρόχρωμο παξιμάδι από χαρούπια κρητικά.

Η επίδραση του κεραμιδοκόκκινου σιδηρονικελίου είναι ορατή σ' όλους τους τοίχους των σπιτιών του Νέου Κόκκινου.

Μετά την απρόσμενη γευστική στάση στο Νέο Κόκκινο συνεχίζουμε βορειότερα, για τον τελευταίο προορισμό της περιήγησης μας: την **Λάρυμνα**. Ασφαλτόδρομος, βλάστηση και λιωτόπια κοκκινωπά, εξορύξεις, φορτώσεις και συνεχής μεταφορά μεταλλεύματος από φορτηγά. Ένα τοπίο ήπιο και ειρηνικό, που θα μπορούσε να είναι πραγματικά ειδυλλιακό, αν δεν υπήρχε η αναπόφευκτη επιβάρυνση του φυσικού περιβάλλοντος από την μεταλλευτική δραστηριότητα.

Ευχάριστη έκπληξη αποτελεί ο Βυζαντινός Ναός του **Αγίου Νικολάου**, που προβάλλει ξαφνικά δίπλα στο δρόμο. Είναι έξοχα αποκατεστημένος ο ναός, που ήταν πιθανότατα καθολικό μονής, ενώ για το ιστορικό του δεν έχουν διασωθεί ιστορικές ή επιγραφικές μαρτυρίες. Στοιχεία για το ναό αναφέρονται στο μνη-

μειώδες βιβλίο του **Χαράλαμπου και Λασκαρίνας Μπούρα** ⁽¹⁴⁾. Την περίοδο έκδοσης του βιβλίου, ωστόσο, δηλαδή το 2002, δεν είχαν αρχίσει ακόμη οι εργασίες αποκατάστασης και έτσι ο Άγιος Νικόλαος ήταν σε κακή κατάσταση με ερειπωμένο νάρθηκα, κατεστραμμένο τρούλλο, ημικατεστραμμένα παράθυρα και πλάγιους τοίχους και λεπλατημένο δάπεδο.

Από τυπολογική άποψη ο ναός είναι τρίκογχος τρουλλιαίος, με καμαροσκεπή νάρθηκα και μία ιδιότυπη διεύρυνση του Ιερού ώστε να γίνει τριμερές. Η έλλειψη οικονομικών μέσων κατά την εποχή ανέγερσης του ναού είναι εμφανής τόσο στην απουσία γλυπτού διακόσμου όσο και στην κατασκευή των τοίχων του ναού από αργούς ή ημιλαξευμένους λίθους. Ωστόσο, στην διάπλαση των τυμπάνων

(14) “ Η Ελλαδική Ναοδομία κατά τον 12ο αιώνα”, 2002.

Δύο διαφορετικές φωτογραφίες του ίδιου μνημείου. Ο Βυζαντινός ναός του Αγίου Νικολάου, στην διαδρομή προς την Λάρυμνα, φωτογραφημένος το 2000, πριν από την αποκατάσταση και στην σημερινή του μορφή, στην οποία αναδεικνύονται όλα τα αρχιτεκτονικά του χαρακτηριστικά.

των παραθύρων και του τρούλλου διακρίνονται οι καλλιτεχνικές προθέσεις του των μαστόρων, ενώ η χρησιμοποίηση λαξευτού πωρόλιθου στον τρούλο επιτρέπει την χρονολόγηση του ναού στον **12ο αιώνα**.

Από τον Άγιο Νικόλαο καταφορίζει ελαφρά ο δρόμος και, μετά από δύο χιλιόμετρα, μας αποκαλύπτει το ιδιόμορφο τοπίο με τον απόλυτα προφυλαγμένο

όρμο της Λάρυμνας. Λιμάνι, αλιευτικό καταφύγιο με μερικές βαρκούλες, γλαροπούλια πάνω σε γαλίνια νερά, γραφικός οικισμός με ήσυχους δρόμους, μονοκατοικίες και αυλές, περιφερειακός δρόμος πευκόφυτος που περνάει δίπλα από τμήματα της παραθαλάσσιας οχύρωσης της αρχαίας πόλης, μιας πόλης σημαντικής κατά την αρχαιότητα, που αναφέρεται με το ίδιο όνομα από τον Πausανία.

Αδύνατον να υποψιαστεί κανείς ότι οι δύο αυτές εικόνες ανήκουν, με απόσταση μερικών εκατοντάδων μέτρων στην ίδια περιοχή, Λάρυμνα, αρχαία και βιομηχανική.

Κυρίαρχο χαρακτηριστικό του τόπου είναι το εργοστάσιο μεταλλουργίας της ΛΑΡΚΟ με την πανύψηλη καμινάδα και τις εκτεταμένες εγκαταστάσεις δίπλα στην ακτή, μαυρισμένες ανεξίτηλα από την πολύχρονη επεξεργασία του νικελίου. Η παρουσία - από το **1963** - του μεγάλου αυτού βιομηχανικού συγκροτήματος, που εφάπτεται σχεδόν στη θάλασσα, εκτός από την αναμφισβήτητη σημασία του για την εθνική και τοπική οικονομία, έχει, οπωσδήποτε, επηρεάσει καταλυτικά τόσο την αισθητική του τοπίου όσο και την ποιότητα της ατμόσφαιρας, του φυσικού περιβάλλοντος και των νερών σε θάλασσα και στεριά ⁽¹⁵⁾.

Εγκαταλείπουμε το αντιφατικό τοπίο της Λάρυμνας που, κάτω από ιδιαίτερες συνθήκες, όπως βραδινές ώρες ή δειλινό, μπορεί να παρουσιάζει κάποια εικόνα με ιδιόμορφη, ίσως, γραφικότητα. Είναι

ώρα να επιστρέψουμε στο Ακράϊφνιο για καφεδάκι στο σπίτι του **Γιάννη Μαυροδήμου** και της γυναίκας του **Μαρίας Μπίμη**. Ταλαντούχοι καλλιτέχνες και οι δύο, στον τομέα του ο καθένας, ζωγραφική η Μαρία και γλυπτική - με τη χρήση μετάλλου κυρίως - ο Γιάννης, μας ξεναγούν στους χώρους του σπιτιού τους - εσωτερικούς και εξωτερικούς - που τους κοσμούν τα υπέροχα έργα τους.

Μαρία Μπίμη - Γιάννης Μαυροδήμος Καλλιτεχνικοί βίοι παράλληλοι

Η έμφυτη κλίση προς τις εικαστικές τέχνες εκδηλώθηκε από πολύ νωρίς στον Γιάννη και στη Μαρία. Ήδη από τα 16 του ο Γιάννης ξεκίνησε να εργάζεται σε σιδηρουργείο, αναπτύσσοντας μία στενή σχέση με το σίδηρο και τις ιδιαιτερότητές του. Αυτή η έφεση ενισχύθηκε

(15) Τον τελευταίο καιρό η ΛΑΡΚΟ βρίσκεται στην επικαιρότητα λόγω προβλημάτων οικονομικών και εργασιακών.

αργότερα με το στήσιμο του δικού του μηχανουργείου και σιδηρουργείου. Εκεί, παράλληλα με επιδιορθώσεις και κατασκευές μηχανών, άρχισε να αξιοποιεί το σίδηρο ως πρώτη ύλη και να το μεταμορφώνει σε διάφορες φόρμες εμπνευσμένες από το φυσικό περιβάλλον, δέντρα και λουλούδια, σιλουέττες ανθρώπων και ζώων αλλά και αφηρημένες έννοιες, όπως ιστορία και μουσική ή οτιδήποτε άλλο μπορούσε να αποτελέσει κίνητρο δημιουργίας κάποιο έργο.

Η Μαρία, από την πλευρά της, ευτύχησε στην έκτη δημοτικού κιόλας να πάρει την πρώτη της διάκριση, ζωγραφίζοντας στο σχολείο της, όπου αναγνωρίστηκε το πηγαίο ταλέντο της. Ένα ταλέντο που εξασκήθηκε στη σχολή της ABC αλλά και αργότερα - για τέσσερα χρόνια - κοντά σε μία δασκάλα ζωγραφικής στη Λειβαδιά. Με τα καβαλέτα, τους μουσαμάδες και τα χρώματά τους οι δύο γυναίκες - η μαθητευόμενη και η δασκάλα - έβγαιναν στη φύση της Βοιωτίας και ακολουθώντας το παράδειγμα των ζωγράφων του παρελθόντος ανίχνευαν στο φυσικό περιβάλλον τα θέματά τους. Θαυμάζουμε

στους τοίχους του σπιτιού τις τοπιογραφίες της Μαρίας αλλά και κάποιες αγιογραφίες, εξαιρετικής ευαισθησίας και τεχνικής. Η Μαρία, ωστόσο, με υπερβάλλουσα ταπεινοφροσύνη δεν μπορεί να δεχτεί για τον εαυτό της την ιδιότητα του αγιογράφου. Εμείς, ωστόσο, δεν παραλείπουμε να εκφράσουμε τον θαυμασμό μας για την πιστότητα της απεικόνισης της περίφημης τοιχογραφίας της Παναγίας Βρεφοκρατούσας του 16ου αιώνα, στον σπηλαιώδη ναΐσκο του Αγ Βλάση.

Κάποια στιγμή αποχαιρετάμε τους φίλους μας και εγκαταλείπουμε το Ακράϊφνιο. Η χαρά μας, ωστόσο, είναι μεγάλη. Όχι μόνο γιατί γνωρίσαμε αυτόν τον τόπο με τους υπέροχους ανθρώπους του αλλά - πολύ περισσότερο - γιατί σε λίγο καιρό θα ξαναβρισκόμαστε κοντά τους.

Επίλογος

Τρεις εβδομάδες μετά την πρώτη γνωριμία, επιστρέφουμε στο Ακράϊφνιο. Τούτη τη φορά είναι μαζί μας μία εκλεκτή συντροφιά 40 Ελλήνων Περιηγητών. Είναι ο πεζοπορικός, φυσιολατρικός και

Ο γλύπτης, έξοχος δημιουργός Γιάννης Μαυροδήμος, με μερικά από τα έξοχα έργα του.

Μερικές από τις δημιουργίες της θαυμάσιας ζωγράφου Μαρίας Μίμης, συζύγου του Μαυροδήμου.

Στα σκαλοπάτια του θεαμακώτατου ξωκκλησιού της Αγίας Ιερουσαλήμ, φωλιασμένης στον κατακόρυφο ασβεστολιθικό βράχο. (δεξιά)

πολιτιστικός όμιλος, που έχει δημιουργήσει εδώ και χρόνια το Ελληνικό Πανόραμα με πρωταρχικό σκοπό την πρόσβαση των μελών του στο τεράστιο αλλά άγνωστο - σχεδόν - φυσιολατρικό και πολιτιστικό απόθεμα της Ελλάδας. Στη γη της Βοιωτίας, λοιπόν, και πάλι για το τριήμερο της τελευταίας Κυριακής της Αποκριάς.

Μένουμε εκστατικοί μπροστά στο μεγαλειώδες μεσοβυζαντινό μνημείο της Μονής του Οσίου Λουκά στις πλαγιές του Ελικώνα, ενώ λίγο αργότερα φρίτουμε παρακολουθώντας το ντοκυμανταίρ της ναζιστικής θηριωδίας στον οικισμό του μαρτυρικού Διστόμου.

Στον Ορχομενό μάς συνεπαίρνει ένα από τα λαμπρότερα δείγματα ταφικής αρχιτεκτονικής της μυκηναϊκής περιόδου, ο περίφημος **Τάφος του Μινύα**, του μυθικού βασιλιά των Ορχομενίων. Η γειτονική **Μονή Σκριπούς**, προκαλεί τον θαυμασμό μας, με την εκπληκτική τοι-

χοποιία αλλά και το κατακόρυφο Ηλιακό ρολόι του καθολικού του 874 μ.Χ. του αρχαιότερου από τα μεσαιωνικά ηλιακά ρολόγια της Ελλάδας.

Στους πρόποδες του απότομου λόφου της Ακρόπολης του Ορχομενού απολαμβάνουμε μία έξοχη γευστική εμπειρία με τις νοστιμότητες καπνιστές πέτροφρες του πεστροφροτροφείου του **Πέτρου Δήμου**, στα κρυστάλλινα νερά των **Πηγών των Χαρίτων**.

Σειρά έχει η αχανής πεδινή έκταση της αποξηραμένης, από τους περίφημους αρχαίους Μινύες, μεγαλύτερης λίμνης της Ελλάδος, της θρυλικής Λίμνης Κωπαΐδας. Στο αθέατο, σπηλαιώδες ξωκκλήσι του Αϊ- Βλάση, μάς συγκινούν οι εξαιρετικές αιογραφίες του 16ου αιώνα στα τοιχώματα του σπηλαιού ενώ, λίγο αργότερα, μας καθλώνει η μεγαλοπρέπεια του βυζαντινού ναού του Αγίου Γεωργίου Ακραιφνίου. Εδώ, έχουμε τη χαρά και την τιμή να γνωρίσουμε τον **Κωνστα-**

ντίνο Ανδρίτσο, συγγραφέα του εξαίρετου ιστορικού βιβλίου για την περιοχή του Ακραιφνίου.

Πολύτιμο σύμβουλο γνώσης και πληροφόρησης σ' όλες τις βυζαντινές και αρχαιολογικές μας αναζητήσεις έχουμε τον εξαίρετο αρχαιολόγο και ξεναγό **Γιώργο Μοστράτο**, που συναρπάζει το ακροατήριό του με τις πληθωρικές γνώσεις, τη γλαφυρότητα και μεθοδικότητα που τον χαρακτηρίζει.

Στο Ακραίφνιο δεν θα μπορούσαμε να παραλείψουμε μία επίσκεψη στο εργαστήριο ζωγραφικής και γλυπτικής, της **Μαρίας Μπίμν** και του **Γιάννη Μαυροδήμου**, με τις πανέμορφες τοπιογραφίες και αγιογραφίες της Μαρίας αλλά και τις εκπληκτικές σε σύλληψη και κατασκευή σιδερένιες φόρμες του Γιάννη, που κοσμούν το χώρο των δύο καλλιτεχνών.

Ο ήλιος του δειλινού καίθεύει με απαλό, χρυσοκίτρινο φως τις πελεκητές ορθογώνιες πέτρες της αρχαίας Ακρόπολης της Λάρυμνας αλλά και τον καπνό που αιωρείται πάνω από την πανύψηλη καμινάδα της μεταλλουργίας της ΛΑΡΚΟ.

Οι πρώτες βραδινές ώρες μάς βρίσκουν στον ιδιόμορφο οικισμό του Νέου Κόκκινου. Εδώ, στο γραφικό ταβερνάκι “*Πιατάκια*”, της **Φωτεινής** και του **Οδυσσέα**, οι νοστιμιότητες Κρητικές γεύσεις της Φωτεινής συμβαδίζουν με τα ντόπια κρεατικά του κτηνοτρόφου συζύγου της Οδυσσέα, ενώ το θαυμάσιο λευκό κρασάκι συναγωνίζεται την αυθεντική κρητική ρακή. Δεν θα μπορούσε να υπάρχει ωραιότερη κατάληξη μιας μέρας, συναρπαστικής στον ύψιστο βαθμό.

Όπως, βέβαια, δεν θα μπορούσε να υπάρχει ομορφότερο ξεκίνημα, την επόμενη μέρα, από μία χαλαρή περιήγηση στο ονειρεμένο παραποτάμιο τοπίο της Έρκυνας, του ποταμού με τα κρυστάλλινα νερά που διασχίζει τη Λιβαδειά. Οι πιο έμπειροι και ανθεκτικοί πεζοπόροι επιχειρούν - και δεν το μετανιώνουν - να ανηφορίσουν στα 670 περίπου σκαλοπάτια ως το σπηλαιώδες ξωκκλήσι της **Αγίας Ιερουσαλήμ**, φωλιασμένης στον κατακόρυφο ασβεστολιθικό βράχο, με

θέα μοναδική.

Κορυφαία στιγμή της περιηγητικής εμπειρίας του τριημέρου αποτελεί η επίσκεψη και, - βέβαια -, η ξενάγησή μας, από τον Γιώργο Μοστράτο στο Αρχαιολογικό Μουσείο Θηβών, ένα από τα σημαντικότερα αρχαιολογικά μουσεία της Ελλάδας. Τα εκθέματά του προέρχονται από ανασκαφές στη Βοιωτία και καλύπτουν χρονολογικά τον πολιτισμό της περιοχής από τα παλαιολιθικά χρόνια ως τους μεταβυζαντινούς χρόνους.

Η μικρή αυτή γεύση από την γη της Βοιωτίας είναι ένα αντιπροσωπευτικό αλλά ελάχιστο, μόνον, δείγμα από τον ανεξάντλητο πολιτισμικό πλούτο που υπάρχει σ' όλη την επικράτεια της Ελλάδας.

Ευχαριστίες

Ευχαριστούμε θερμά: τον καλό φίλο και συνεργάτη **Κώστα Ζαρόκωστα**, για την πολύτιμη παρουσία του στις περιηγήσεις μας και την παρακίνησή του να επισκεφτούμε το Ακραίφνιο. Ιδιαίτερα ευχαριστούμε την **Μαρία Μπίμν** και τον **Γιάννη Μαυροδήμο**, για τις πολύ σημαντικές πληροφορίες, καθώς και για τις ξεναγήσεις του στους αρχαιολογικούς χώρους του τόπου του.

Τέλος ιδιαίτερα ευχαριστούμε τον ακάματο ιστοριοδίφη **Κωστή Ανδρίτσο** για το πληρέστατο βιβλίο που μας χάρισε για το Ακραίφνιο και την ευρύτερη περιοχή.

Πηγές

- Κων/νος Ι. Ανδρίτσος, “Ακραιφία. Στοιχεία Ιστορίας της περιοχής Ακραιφνίου”, Ακραίφνιο 2004.
- Χ. Μπούρας - Λ. Μπούρα, “Η ελληνική ναοδομία κατά τον 12ο αιώνα”, Εμπορική Τράπεζα της Ελλάδος, Αθήνα 2002.
- Α. Κάτανος, “Κωπαΐδα, ο θρύλος μιας λίμνης”, Περιοδικό Ελληνικό Πανόραμα, τεύχος 16, Άνοιξη 2000.
- Αδαμάντιος Σάμψων, «Το σπήλαιο Σαρακηνού στο Ακραίφνιο Βοιωτίας», Πανεπιστήμιο Αιγαίου, Αθήνα 2014.

Τμήμα του χάρτη Αττική - Βοιωτία 1 : 100.000 των Anavasi Editions. <https://anavasi.gr>

Αποστάσεις

Από Αθήνα 115 χλμ
 Από Θεσσαλονίκη 400 χλμ
 (μέσω Εθνικής Οδού)
 Από Λειβαδιά 39 χλμ (μέσω Ορχομενού)
 Από Λειβαδιά 44 χλμ (μέσω Αλιάρτου)

Χρήσιμοι χάρτες

- Αττική - Βοιωτία 1:100.000 Anavasi Editions. <https://anavasi.gr>
 - Στερεά Ελλάδα 1:200.000 Εκδόσεις Terrain. <http://terrainmaps.gr>

ΑΚΡΑΙΦΝΙΟ